

УДК 343.8/343.9

ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Клочко Альона Миколаївна,

канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства ННІ права, Сумський державний університет

Байдак Андрій Юрійович,

аспірант III року навчання ННІ права, Сумського державного університету

У статті проаналізовано ситуацію, що склалася в Україні у зв'язку зі змінами у соціально-економічній та політичній сферах. Наголошується, що корупція є суспільно-небезпечним явищем, що негативно позначається на всіх сферах життєдіяльності суспільства. Розглядаються кримінально-правові норми, передбачені в Кримінальному кодексі України, що встановлюють відповідальність за одержання неправомірної вигоди службовими особами. Вивчаються положення діючого законодавства, спрямовані на запобігання корупційним проявам у суспільстві. Особливої уваги приділено визначенню понять: «неправомірна вигода» та «хабар», визначено їх ключові відмінності. Окрім цього приділена увага термінам «службові особи» та «службові особи правоохоронних органів». Розглянуто визначення поняття правоохоронних органів, їх окремі функції та завдання. Зазначено, що новостворена Національна поліція України також потерпає від проявів корупційних зловживань окремих службових осіб, що негативно позначається на її іміджі. Результатами таких протиправних діянь є остаточна втрата довіри населення до держави в особі її правоохоронних структур. Наголошується, що службові особи правоохоронних органів теоретично повинні забезпечувати дотримання законності та убезпечення суспільних відносин від злочинних посягань. Проте, одержання неправомірної вигоди такими суб'єктами свідчить про неефективність діючого кримінального законодавства з цих питань. Вивчаються шляхи запобігання вчинення кримінальних правопорушень вказаними службовими особами. Акцентується на особливостях функціонування правоохоронних органів та проблемі зближення співробітників правоохоронних органів з представниками організованої злочинності. Розглянуті причини вчинення корупційних зловживань службовими особами правоохоронних органів. Зроблені висновки, що досліджувана проблематика не втрачає своєї актуальності, у зв'язку з періодичними вчиненнями вказаних кримінальних правопорушень службовими особами правоохоронних органів.

Ключові слова : неправомірна вигода, корупція, службові особи, правоохоронні органи.

Klochko A. M., Baidak A. Yu. Obtaining Unlawful Benefit by Officials of Law Enforcement Agencies. In the article the situation in Ukraine due to the changes in the socio-economic and political spheres is analyzed. It is noted that corruption is the socially dangerous phenomenon, which affects all spheres of society. We consider the criminal-legal norms as provided in the Criminal Code of

Ukraine, establishing the responsibility for obtaining of unlawful benefit by the officials. We study the provisions of the current legislation aimed at prevention of corruption in the society. The special attention is given to the concepts of «illegal benefit» and «bribe», the key differences of these terms are defined. Also an attention is paid to the terms «officials» and «law enforcement officials». Considered the definition of law enforcement agencies, its separate functions and tasks. It is indicated that the newly formed National Police of Ukraine also suffers from corruption of individual officials, that negatively affects its reputation. The results of such illegal actions is the definitive loss of public confidence in the state and its law enforcement agencies. It is noted that law enforcement officials should theoretically ensure the rule of law and safeguard public relations from criminal attacks. However, obtaining illegitimate benefits by such persons demonstrates an ineffectiveness of the current criminal legislation on these issues. We study the ways of preventing criminal offences by the officials of law enforcement agencies.

An attention is focused on the features of the functioning of law enforcement agencies and the problem of cooperation of law enforcement officials with representatives of organized criminality. The reasons of corruption abuses by the officials of law enforcement agencies are learnt. The conclusions are made that researched issues not lose its relevance because of periodic committing of these criminal offences by the officials of law enforcement agencies.

Keywords : unlawful benefit, corruption, officials, law enforcement agencies.

Корупція є явищем, що постійно проявляється в Україні в усіх сферах суспільного життя. Дана проблема набуває глобального характеру, що не лише негативно позначається на іміджі країни на міжнародному рівні, проте й спричиняє значні суспільно небезпечні наслідки для держави та суспільства, стримуючи процеси реформування та розвитку. В теорії кримінального права суспільно небезпечні наслідки визначаються як передбачена певною кримінально-правовою нормою матеріальна чи нематеріальна шкода, спричинена злочинним діянням певному об'єкту посягання. Нажаль, корупційні зв'язки все більше витісняють правові, етичні відносини між людьми, поступово перетворюючись із аномалії в норму поведінки [1, с. 31].

У країні з високим рівнем корупції знижується ефективність економіки, посилюється соціальна нерівність населення, зникає взаєморозуміння між суспільством і владою, знецінюється суспільна праця, змінюються в негативну сторону моральні принципи громадян. Фактично, зникає цінність будь-яких охоронюваних законом суспільних відносин, які піддаються негативному впливу корупційними злочинами, а відновлення вказаних відносин відбувається не шляхом законодавчого врегулювання, а також із використанням корупційних зловживань.

В світлі політичних та соціально-економічних змін у країні виникає особлива необхідність у подоланні кризових явищ, що стали наслідком неефективної політики та прогалин в діючому законодавстві. Вважаємо, що актуальною проблемою, поряд із іншими корупційними проявами в різних сферах життєдіяльності

суспільства, становить проблема одержання неправомірної вигоди службовими особами правоохоронних органів. До службових осіб правоохоронних органів відносяться особи, які здійснюють функції представника влади або обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих обов'язків у таких органах [2].

Відповідно до ч. 3 ст. 19 Кримінального кодексу України (далі – КК України), службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом [3].

Як практиками так і науковцями було надано різні визначення явища «корупція». Проте, ми беремо за основу визначення даного поняття, що закріплене в чинному законодавстві України. Корупція – це використання особою, зазначеною в частині першій статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим

можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей [4].

Питанням вчинення корупційних зловживань, та осмисленню корупції як небезпечного соціального, економічного, політичного та правового явища присвячені праці відомих учених В. Б. Авер'янова, О. М. Бандурки, Д. М. Бахрака, В. К. Колпакова, Є. В. Курінного, Д. М. Лук'янця, О. Г. Кальмана, Є. В. Немержицького, М. І. Мельника, В. В. Сташиса, А. О. Селіванова, С. Г. Стеценка, О. В. Ткаченка, С. А. Шалгунової та інших фахівців. Проте, вважаємо, що проблемі вчинення корупційних злочинів службовими особами правоохоронних органів не було приділено достатньо уваги. У зв'язку із функціонуванням новоствореної Національної поліції в Україні, проблема одержання неправомірної вигоди службовими особами правоохоронних органів набуває особливої актуальності. З метою підтримки позитивного іміджу новоствореного органу та укріплення довіри населення до співробітників поліції необхідно вживати заходів щодо запобігання проявам корупційних зловживань на всіх рівнях. «Корупційні злочини» не лише негативно позначаються на іміджі новоствореного органу, проте й на іміджі країни в цілому. Громадяни остаточно втрачають довіру до держави в особі її правоохоронних структур.

У 2011 р. законодавцем був розширений перелік «корупційних злочинів». В кримінальному праві ввійшло в науковий оборот поняття неправомірної вигоди. «Неправомірна вигода» як термін є ширшим поняттям у порівнянні з поняттям «хабар». Вказане визначення передбачає не тільки отримання грошових коштів чи іншого майна, а й переваг, пільг, послуг та нематеріальних активів особою, яка їх отримує. Верховна Рада України 18 квітня 2013 р. прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність зі стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією». Цим законом поняття «хабар» остаточно вилучено з кримінального законодавства України та замінено поняттям «неправомірна вигода». Змінено диспозицію ст. 368 КК України та її назву з урахуванням нової термінології. А ч. 5 ст. 354 КК України передбачає заохочувальну норму щодо звільнення від кримінальної

відповідальності за пропозицію чи обіцянку надання неправомірної вигоди будь-якому працівнику державного підприємства, установи чи організації, за злочини, передбачені статтями 354, 368-3, 368-4, 369, 369-2 КК України, якщо після пропозиції, обіцянки чи надання неправомірної вигоди вона – до отримання з інших джерел інформації про цей злочин органом, службова особа якого згідно із законом наділена правом повідомляти про підозру, – добровільно заявила про те, що сталося, такому органу та активно сприяла розкриттю злочину, вчиненого особою, яка одержала неправомірну вигоду або прийняла її пропозицію чи обіцянку.

Нажаль, випадки вчинення службовими особами правоохоронних органів корупційних зловживань постійно відбуваються в нашому суспільстві. Більш того, рішення судів щодо подібних випадків також є сумнівними. Резонансним для суспільства є нещодавній інцидент, коли суд зобов'язав «прокурора-корупціонера» сплатити штраф та звільнив його від відбування покарання. А саме, у 2016 році суд зобов'язав сплатити штраф у сумі двадцять п'ять з половиною тисяч грн. прокурора Херсонської місцевої прокуратури, який отримав двадцять п'ять тисяч доларів від третьої особи за допомогу у закритті кримінальних проваджень. Суд заборонив прокурору три роки обіймати посади в правоохоронних органах. Про це свідчить відповідна ухвала Голопристанського районного суду Херсонської області [5]. Вважаємо, що в даному конкретному та інших подібних випадках доцільно призначати покарання, пов'язане із позбавленням волі.

Заохочувальні норми, що передбачені в чинному кримінальному законодавстві теоретично повинні мати позитивний вплив на зниження рівня вчинення корупційних зловживань. Звільнення в таких випадках є результатом добровільної та своєчасної заяви безпосередньо особи, яка винна в наданні неправомірної вигоди.

Варто зазначити, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 368 КК України вчинюється не лише з участю службових осіб та осіб, які надають публічні послуги, а й з участю інших громадян. Вказане діяння є виявленням волі двох сторін, а саме особи, яка пропонує неправомірну вигоду та особи, яка її приймає. У зв'язку з цим, з метою підвищення рівня боротьби з корупцією, необхідно запобігати фактами не лише отримання неправомірної вигоди, а й її пропозиції.

Проблема запобігання отриманню неправомірної вигоди службовими особами

правоохоронних органів ускладнюється тим, що діяльність співробітників правоохоронних органів теоретично пов'язана із дотриманням правопорядку та законності, що унеможливується проявами корупційних зловживань у вказаній сфері.

Запобігання корупційним зловживанням службових осіб правоохоронних органів повинно враховувати специфіку цієї діяльності в цілому, тому вимагає розроблення відповідної нормативної бази не лише на законодавчому, проте й на відомчому рівні. Особливості функціонування та діяльності правоохоронних органів обумовлюються тим, що: правоохоронна діяльність повинна здійснюватись виключно із застосуванням юридичних заходів впливу, до яких належать заходи державного примусу та державного стягнення; юридичні заходи впливу, які застосовуються в процесі реалізації вищезазначеної діяльності, повинні відповідати вимогам положень законів, що регламентують їх застосування; діяльність правоохоронних органів реалізується у встановленому законом порядку з дотриманням певної процедури. Рішення про застосування чи незастосування юридичних заходів впливу приймаються у відповідності до встановлених законом правил, дотримання яких є обов'язковим; реалізацію правоохоронної діяльності покладено на органи, які спеціально створюються державою з цією метою та комплектуються спеціалістами відповідного профілю.

Отже, правоохоронна діяльність — це така державна діяльність, яка здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими органами шляхом застосування юридичних заходів впливу із суворим дотриманням встановленого законом порядку [6].

До завдань правоохоронної діяльності належить захист встановленого Конституцією України суспільного ладу держави; прав і законних інтересів громадян, підприємств, організацій, установ, суб'єктів усіх форм власності; суверенітету та територіальної цілісності України. Правоохоронна діяльність складається з певних напрямків, кожний з яких має свої специфічні завдання та реалізується властивими йому методами. До таких напрямів відносять: здійснення правосуддя; прокурорський нагляд; досудове розслідування; здійснення захисту у кримінальних; охорона громадського порядку; боротьба зі злочинністю та ін.

В останні роки спостерігається все більше зближення співробітників правоохоронних органів із представниками організованої злочинності. Це проявляється в неформальному

спілкуванні представників правоохоронних органів із представниками організованих злочинних угруповань. Найявністю корумпованих зв'язків організованих злочинних формувань і співробітників правоохоронних органів є протизаконним, проте «надійним» співробітництвом спрямованим на досягнення злочинного результату. Представники організованої злочинності зацікавлені в пошуку службових осіб правоохоронних органів, які би забезпечували сприятливі умови для здійснення їх протиправної діяльності. Таким чином, проблема якості підбору кадрів у правоохоронних органах залишається однією із головних у комплексі заходів щодо посилення протидії корупції у державі.

З метою недопущення випадків корупції серед співробітників правоохоронних органів необхідно застосовувати комплекс заходів, який спрямований на усунення причин, що спонукають службових осіб правоохоронних органів до вчинення зловживань та порушень. Багато науковців, які займаються проблемою дослідження корупції, вважають, що її можна обмежити двома способами: за допомогою внутрішніх структур державної влади та організацій, завданням яких є боротьба зі службовими правопорушеннями, а також за допомогою здійснення зовнішнього тиску з боку громадськості [7, с. 158].

Вважаємо, що головними напрямками протидії корупції серед працівників правоохоронних органів є:

- а. правильний підбір висококваліфікованих, професійних кадрів;
- б. постійний контроль за виконанням службових обов'язків співробітників правоохоронних органів;
- в. дотримання системи постійної підзвітності за результатами діяльності співробітників правоохоронних органів;
- г. суворий контроль за дотриманням дисципліни та законності, виконанням вимог статутів, наказів та розпоряджень.

Вважаємо, що до причин, що сприяють вчиненню «корупційних злочинів» службовими особами правоохоронних органів можна віднести такі:

- а. відсутність відповідного контролю за способом життя вказаних осіб у неробочий час, що підвищує ймовірність їх неформального спілкування з особами, здатними пропонувати неправомірну вигоду або вчинювати інші кримінальні правопорушення;
- б. неякісний підбір кадрів, в тому числі й для служби в новоствореній Національній поліції

України; в) корупція при працевлаштуванні працівників правоохоронних органів, що в подальшому негативно позначається як на уявленні про роботу так і безпосередньо на практичній діяльності співробітників, а також інші причини.

Основними напрямками протидії корупції серед службових осіб правоохоронних органів повинні бути: а. удосконалення антикорупційного законодавства; б. формування в правоохоронних органах сучасного управлінського апарату; в. удосконалення заходів щодо виявлення, розслідування та розгляду фактів корупційних діянь, а також притягнення винних осіб до передбаченої законом відповідальності за

корупційні правопорушення у всіх випадках їх вчинення.

Ефективна боротьба з корупційними злочинами потребує довготривалих соціально-економічних, політичних і правових перетворень. Вказана діяльність повинна базуватися на поєднанні як профілактичних так репресивних заходів. Вважаємо, що ефективність запровадження заходів протидії корупційним зловживанням службових осіб правоохоронних органів залежатиме від системності та узгодженості цих заходів із нормативно-правовими актами, які регулюють питання організації проходження служби в правоохоронних структурах.

Використана література :

1. Расюк Е. Сучасна антикорупційна політика України / Е. Расюк // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 7. – С. 31–34.
2. Юридичний аналіз деяких складів злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.naiu.kiev.ua/books/mnp_krum_pravo_osob/Files/Lekc/T18/T18_P2.html.
3. Кримінальний кодекс України. Закон від 05.04.2001 № 2341-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 07 квітня 2011 року № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.
5. Суд оштрафував на 25 тисяч гривень і відпустив прокурора, який отримав \$25 тисяч хабара [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nashigroshi.org/2016/11/22/sud-oshtrafuvav-na-25-tysyach-hryven-i-vidpustyv-prokurora-yakuj-otrymav-25-tysyach-habara/>
6. Гель А. П. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. П. Гель, Г. С. Семаков, С. П. Кондракова. – К. : МАУП, 2004. – 272 с. – Бібліогр. : с. 261–264.
7. Роуз-Екерман Сьюзен. Корупція та урядування: причини, наслідки та зміни / Сьюзен Роуз-Екерман / пер. з англ. С. Кокізіюка та Р. Ткачука. – К. : К.І.С., 2004. – 296 с.